

Bahrajn mezi revolucí a kontrarevolucí

Bahrajn je malou ostrovní monarchií ležící v geopoliticky exponovaném regionu Perského zálivu. Geografická poloha, zásoby ropy a zemního plynu i podzemní rezervoár s pitnou vodou proto odedávna přitahují mocnosti. Dnes o vliv na politické rozhodování královské rodiny či opozičních skupin soupeří Spojené státy, Saúdská Arábie a Írán. Článek poskytuje historický, geopolitický i vnitropolitický kontext pro pochopení protestů, které v zemi vyvrcholily během Arabského jara (2011). Ačkoliv je režim potlačil, společenské napětí přetrvává a v dříve tolerantní společnosti se prohlubuje nevidané sektářské napětí mezi šiíty a sunnity.

Vznik dynastie a britský protektorát

O svrchovanost nad strategickým územím Bahrajnu se dlouho přetahovala Osmanská a Perská říše. Ostrovy se ale pokoušeli kontrolovat i Portugalci (1507–1622), Ománci (1717–1722), Saúdové a piráti. Peršané v tomto soupeření mívali navrch, avšak zemi spravovali ledabyly a nepřímo skrze místní kmeny. Jejich moc proto periodic-ky upadala, čehož nakonec využila dodnes vládnoucí dynastie Ál Chalífa, která Bahrajn dobyla roku 1783. Dynastie má kořeny ve střední Arábii, proto opozice připomíná, že je cizorodá a nelegitimní.

Svou moc a prosperitu rod Ál Chalífa postavil na lovu perel, profitu z námořního obchodu, alianci s vybranými kmeny a především na spojenectví s Velkou Británií. Britům šlo o zabezpečení námořních tras mezi různými součástmi impéria. S tím souvisela rozsáhlá britská operace proti ománským pirátům (1819–1820) v Perském zálivu. Když je zpacifikovali, vybrali si rod Ál Chalífa, který měl výměnou za vojenskou ochranu před silnějšími Peršany a Osmany udržovat bezpečí na přilehlých námořních trasách. Delegovat vymáhání pořádku na místních spojencích se Britům jevilo jako levnější způsob prosazování vlivu než permanentní okupace a převzetí přímé politické správy. Z toho důvodu byla po roce 1820 uzavřena série smluv, která vyvrcholila zřízením britského protektorátu (1900) a následným vybudováním britské námořní základny a velitelství ve 20. letech 20. století. Vzniklo tak oboustranně výhodné spojení mezi Británií a rodem Ál Chalífa.

Do vnitřní politiky Britové zasahovali příležitostně, leč zásadně. Podíleli se například na potlačování šiitského povstání

(1922) proti dynastii, přičemž panovníka donutili v zájmu uklidnění situace k abdikaci. Ještě výrazněji britská armáda proti místnímu obyvatelstvu zasahovala během nepokojů (1953–1956), které souvisely se spory ohledně pracovních podmínek ve vznikajícím ropném průmyslu a především se spory ohledně dělení zisků z exportu ropy. Také během těchto nepokojů do konfliktu vstupoval sektářský moment, když se šiitská část obyvatelstva cítila diskriminována ze strany sunnitské vládnoucí dynastie, která se snažila monopolizovat ropné bohatství. Bylo to právě poskytnutí ropných koncesí Británii (1930) a počátek těžby „černého zlata“ (1932), co dále posílilo britskou přítomnost v Bahrajnu a ochotu Britů chránit dynastii Ál Chalífa proti vlastnímu obyvatelstvu i vnějším nepřítelům. Hned v roce 1930 totiž Írán obnovil své historické nároky, přičemž o Bahrajnu dodnes hovoří jako o své 14. provincii (Belfer, 2014).

Nezávislost, americká hegemonie, íránská hrozba

Velká Británie se svého politického vlivu v zemi formálně vzdala počátkem 70. let 20. století. Obyvatelé Bahrajnu se v referendu (1970) vyslovili pro nezávislost. Země tak nebyla připojena ke Spojeným arabským emirátům (SAE) ani Íránu. OSN uznala vznik nezávislého státu roku 1971 (Belfer, 2014). Emír Šajch Ísá bin Salmán Ál Chalífa poté jmenoval premiérem svého bratra (1971) Chalífu bin Salmána Ál Chalífu, který je jakožto nejdéle vládnoucí premiér na světě ve funkci dodnes. Bahrajn zpočátku experimentoval s konstituční a parlamentní monarchií. Svolal shromáždění, které sepsalo návrh ústavy (1972). Poté následovaly volby

do Národního shromáždění (1973), kdy se prosadilo široké spektrum politických stran. Demokratický experiment však brzy skončil a země zamířila k autoritářství. Parlament byl v letech 1975–2002 rozpuštěn a země byla řízena dekrety majícími povahu zákonů a vydávanými panovníkem. A je to právě emír, kdo ve svých rukou dodnes koncentruje moc, když může kromě vydávání dekretů jmenovat či odvolávat premiéra a vládu. Přitom se opírá o silové složky (policii, armádu, tajné služby) s rozsáhlými pravomocemi. Ty neváhají sáhnout k násilí proti většinově šiitskému obyvatelstvu, protože se jejich členové rekrutují ze zahraničních kontraktorů z chudších sunnitských zemí, jako je Pákistán či Bangladéš (Tarant, 2014).

Klíčovou regionální událostí dodnes ovlivňující Bahrajn se stala islámská revoluce v Íránu (1979). Írán obnovil své historické nároky na Bahrajn, a že íránské ambice jsou reálné, zdůrazňoval fakt, že Írán v minulosti anektoval nedaleko ležící ostrovy Abú Músa a Velký a Malý Tunb (1971) náležící SAE. Hrozilo, že se něco podobného bude opakovat i v případě Bahrajnu. Kromě toho se Írán v rámci doktríny exportu islámské revoluce pokoušel v Bahrajnu rozdmýčkat nepokoje (1981 a 1987). Vliv šiitského Íránu na většinově šiitské Bahrajnce se navíc může přenášet skrze tzv. mardži. Každý běžný šiitský věřící i řadový duchovní by si totiž měl určit, jakou náboženskou autoritu bude ve věci interpretace islámu následovat. Takto vznikají hierarchie, na jejichž vrcholcích se nachází tzv. velcí ajatolláhové. A jelikož malý Bahrajn nikdy nedisponoval centry šiitské učenosti, loajality zdejších věřících se upínají k ajatolláhům ze zahraničí (Írák, Libanon, Írán). A existuje podezření, že kromě úzce náboženských pokynů mohou cizí duchovní ovlivňovat i politické preference věřících (Belfer, 2014). Vládnoucí dynastie je proto vůči možnému íránskému vměšování ostražitá, jakkoliv se většina bahrajnských šiitů hlásí k umírněnému ajatolláhu al-Sistání z Íráku a vláda odkazy na íránské vměšování používá především ve snaze ospravedlnit své neúspěchy (Matthiesen, 2016).

Napětí se mezi oběma zeměmi vy-
stupňovalo během íránsko-írácké války (1980–1988), ve které stál Bahrajn spolu s dalšími monarchiemi Perského zálivu na straně Íráku. Když Íránci začali s útoky na ropné tankery a pokusili se zaminovat bahrajnské vody, do konfliktu vstoupili Ame-

Vybrané demografické a socioekonomické ukazatele za rok 2016

Ukazatel	Hodnota	Pořadí ve světě
Populace	1,38 mil. (z toho 50 % imigranti)	156.
Etnické skupiny	Bahrajnci 46 %, ostatní Arabové 5 %, Asiaté 46 %, Afričané 2 %, Evropané 1 %	–
Náboženské skupiny	muslimové 70 %, křesťané 15 %, hinduisté 10 %, buddhisté 2,5 %, židé 0,6 %	–
Čistá míra migrace	12,6 migrantů na 1000 obyvatel za rok	6.
Naděje na dožití	79 let	51.
Míra urbanizace	89 %	–
Gramotnost dospělé populace	96 %	–
HDP na obyvatele (PPP)	50 300 USD	16.
Struktura HDP	zemědělství 0,3 %, průmysl 34 %, služby 66 %	–
Nezaměstnanost	4 % (oficiální data, reálně o něco vyšší)	38.
Míra zdanění	14 % z HDP	197.
Míra inflace	3,5 %	152.

Zdroj dat: CIA Factbook (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ba.html>)

V ZORNÉM POLI GEOGRAFŮ

ričané, v jejichž zájmu bylo zajistit přísun ropy na světové trhy. Američané tak zdecimovali iránské námořnictvo (1988) a natrvalo se usadili v bývalých britských základnách v Bahrajnu. Impulzem k dalšímu navyšování americké vojenské přítomnosti byly kromě zadržování vlivu SSSR během studené války a zadržování revolučního Íránu po roce 1979 dvě události: druhá válka v Zálivu (1990–1991) vedená proti Iráku, který napadl Kuvajt, a teroristické útoky z 11. září 2001 vedoucí k americkým intervencím do Afghánistánu (2001) a Iráku (2003). To vše vyžadovalo týlové zázemí, jež Bahrajn nabízel. Bylo zde proto založeno velitelství americké Páté námořní flotily, která operuje v Perském zálivu (1995). Americká přítomnost tak odrazuje Írán i radikálnější část opozice od otevřených útoků proti režimu. Na druhou stranu generuje antiamerikanismus a příležitostné (2004, 2014) útoky na základnu (Matthiesen, 2016).

Arabské jaro a probuzené sektářství

Bahrajnská revoluce začala 14. února 2011. Svržení tuniského a egyptského prezidenta sice zapůsobilo jako katalyzátor protestů, svolány však byly dlouho dopředu, a to s cílem připomenout desetileté výročí schválení tzv. Národní akční charty (2001). Ta slíbila pokračovat v demokratických reformách zmražených v 70. letech 20. století. Vzbudila velká očekávání, ale následně ještě větší frustrace. Namísto proklamací totiž nevznikl silný volený parlament. Namísto toho z voleb vzhází pouze dolní komora parlamentu s menšími pravomocemi než komora horní, která je nadále jmenována králem. Král navíc může dále vládnout skrze vydávání dekretů a také může parlamentem schvalované zákony vetovat. Aby toho nebylo málo, moc sunnitské dynastie byla pojištěna překreslením volebních okrsků tak, aby byly zvýhodněny sunnitské oblasti na úkor šiitských (sunnitské okrsky jsou menší, na zvolení sunnitského poslance je tak zapotřebí méně hlasů).

Protestující – sunnitě i šiitě – proto původně požadovali další demokratizaci v duchu Národní charty. A kromě toho chtěli rezignaci zkorumpovaného premiéra, podezřelého z machinací s pozemky. Revoluce tedy primárně nebyla reakcí na sociální problémy, Bahrajn je relativně bohatou, kosmopolitní a moderní zemí (viz tabulka). Primárně se jednalo o požadavky politického rázu, které

Mapa Bahrajnu a okolí. Zobrazeny jsou strategické body jako je most krále Fahda spojující ostrovní monarchii se Saúdskou Arábií nebo americká námořní základna poblíž hlavního města.

Zdroj: <https://en.wikipedia.org/wiki/Bahrain>. Zpracovala P. Hájková

se však rychle radikalizovaly a volaly po svržení krále Hamada bin Ísy Ál Chalífy (vládně od 1999) a zrušení monarchie. Rostlo násilí, chaos a sektářství. V patové situaci, kdy jednání mezi reformně naladěným korunním princem Salmánem bin Hamádem Ál Chalífou a představiteli opozice ztroskotala, došlo k intervenci vojsk Saúdské Arábie a SAE, jež se postavila na obranu monarchie (14. 3.) před vlastními občany. USA demonstranty nijak nepodpořily, což kontrastovalo s tehdejší podporou revolucionářů v Libyi či Sýrii. Hlavní protestní shromáždění u Perlového náměstí a nemocnice Salmánija byla rozeznána s použitím ostré munice a slzného plynu. Monument na Perlovém náměstí byl stržen, revoluce tak přišla o svůj symbol. Následovalo systematické zatýkání, mučení a vyhazování oponentů režimu z práce (BICI, 2011, Tarant, 2014).

Šest let po revoluci represe pokračují. Bahrajn má přes 2600 politických vězňů, stovky občanů byly vykázány do exilu nebo přišly o občanství. Po dvaceti letech se opět popravuje (leden 2017). Největší politická strana al-Wifáq reprezentující šiity (ve volbách roku 2010 získala 18 ze 40 křesel v dolní komoře) byla zakázána (2015), stejně jako

nezávislý tisk. Největší škody se však týkají probuzeného sektářství mezi sunnity a šiity. Vláda si buduje společenskou základnu prosazováním imigrační politiky, jejímž cílem je zvrátit většinový podíl šiitů ve prospěch sunnitů. Ze 1,4 milionu obyvatel je tak pouhých 750 tisíc občanů. Zbytek jsou cizinci s dlouhodobým pobytem a šancí získat občanství, na které se však domácí šiitské obyvatelstvo dívá stále více s nevráživostí (The Economist, 2017). Růst důležitosti sektářské identity se také podle mnohých pozorovatelů projevuje na úrovni běžné každodennosti. Dříve běžné a široce rozšířené smíšené sňatky sunnitů a šiitů jsou stále větší vzácností. Podobně se již také sunnitští muži neúčastní šiitských náboženských procesí. Revoluce tak ponechala bahrajnskou společnost rozdělenou více než kdykoliv předtím.

Karel Černý, sociolog, FHS UK
karlos.cernoch@post.cz

Studie vznikla v rámci projektu GAČR č. 13-35717P *Strukturální příčiny arabských revolucí a nástupu politického islámu řešeného na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy*.

Bahrain between Revolution and Counter-Revolution. This paper describes the historical, geopolitical and political context of the so-called Arab Spring in Bahrain. It focuses on the authoritarian nature of the regime, the demographic division between the two main Islamic sects and the broader international conflict among Iran, Saudi Arabia and the United States over control of the small Gulf state.

LITERATURA A ZDROJE DAT:

BICI, Bahrain Independent Commission of Inquiry: Report, 2011. Dostupné na: <http://www.bici.org.bh/BICIreportEN.pdf>
The Economist: An unhappy isle: Bahrain is still hounding its Shia. 12. 1. 2017. Dostupné na: <http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21715023-protesters-are-cowed-repression-carries-bahrain-still-hounding-its>

MATTHIESEN, T. (2016): *Sectarian Gulf. Bahrain, Saudi Arabia, and the Arab Spring that wasn't*. Stanford.
BELFER, M. (2014): *Small State, Dangerous Region. A Strategic Assessment of Bahrain*. Frankfurt.
TARANT, Z. (2014): Bahrain. In: Křížek a Tarant (ed.) *Arabské jaro*. Plzeň, s. 69–133.
Bahrain: Shouting in the Dark. Al Jazeera, 2011 (doporučený dokumentární film)